

**Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην
Ευρώπη κατά την μεσαιωνική περίοδο
(10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2014

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Tον Μεσαίωνα η πιο σημαντική εξέλιξη στον χώρο της παιδείας είναι η εμφάνιση του Πανεπιστημίου. Η συγγένεια της αγγλικής λέξης *university* με την λατινική *universitas* (συντεχνία) μας δηλώνει ότι η πρώτη μορφή των Πανεπιστημίων ήταν συντεχνίες φοιτητών ή καθηγητών. (Nicholas, 2009: 499-500). Η εμφάνισή τους έδωσε ώθηση στην εκπαίδευση από τον 10^ο έως τον 15^ο αιώνα και ο θεσμός τους είναι ένας από τους μακροβιότερους και ευέλικτους στις αλλαγές στην Ευρώπη. (Συριάτου, 2001: 45).

2

Οι βελτιώσεις στην εκπαίδευση που εισηγήθηκε ο Αλκουίνος της Υόρκης (735 – 804) και η μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση του Καρλομάγνου (747 ή 748 – 814) ωφέλησαν ιδιαίτερα την πνευματική ανάπτυξη της Ευρώπης. Αυτή ξεκίνησε από τους Κέλτες στην Ιρλανδία και επεκτάθηκε στην υπόλοιπη ήπειρο. Στην ανάπτυξη αυτή συνετέλεσαν η επικράτηση της ειρήνης από τον 8^ο έως τον 10^ο αιώνα και η πολιτική ανοχή απέναντι στην λόγια κληρονομιά. (Power, 2001: 203-204). Κορύφωση της προόδου αυτής, υπήρξε η δημιουργία των Πανεπιστημίων.

Τρεις είναι οι ιστορικοί όροι που εδραίωσαν τα Πανεπιστήμια στην Ευρώπη. Στην μελέτη μας θα αναφερθούμε σε αυτούς και συγκεκριμένα, στον αστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας, την εμφάνιση ενός πλεονάσματος γνώσης και την οργάνωση του ίδιου του Πανεπιστημίου. Στο τέλος της θα παρουσιάσουμε κάποια συμπεράσματα.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Οι αλλαγές στην γεωργική παραγωγή, οι οποίες οφείλονταν σε ορισμένες μικρές ανακαλύψεις, είχαν σαν συνέπεια την ύπαρξη αποθεμάτων τροφίμων και την εμφάνιση ενός τμήματος του πληθυσμού που δεν ζούσε από την εκμετάλλευση της γης. Τον 11^ο αιώνα το τμήμα αυτό εγκατέλειψε την ύπαιθρο και μεταφέρθηκε στις πόλεις. Η μετακίνηση αυτή συνετέλεσε στην πληθυσμιακή και οικονομική ανάπτυξη των πόλεων από τον 12^ο μέχρι τον 15^ο αιώνα. (Συριάτου, 2001:45).

Με την ανάπτυξη των πόλεων προέκυψαν νέες συνθήκες στην οικονομία, την διοίκηση και την κοινωνία. Η οικονομική ανάπτυξη έκανε δυνατή την αυτονομία των πόλεων από την επιρροή του φεουδάρχη και των αριστοκρατών. Στην οικονομία η ανταλλαγή των ειδών αντικαταστάθηκε από την χρηματική οικονομία και η ανάπτυξη του εμπορίου, κυρίως αυτού των μακρινών αποστάσεων, συμβάλει στη ακόμη μεγαλύτερη οικονομική και πολιτική αυτονομία τους. Η εκ νέου ανακάλυψη του Ρωμαϊκού Δικαίου και η εφαρμογή του στην διοίκηση και λειτουργία των πόλεων, έφεραν τον ορθολογισμό και την επιστημονική σκέψη στην διοικητική πρακτική. Οι υπάλληλοι επεξεργάζονταν έγγραφα έχοντας ανάγκη ανάλογης εκπαίδευσης. Τότε εμφανίστηκαν τα πρώτα σχολεία των πόλεων. (Συριάτου, 2001:45-46).

Πολλά από τα σχολεία αυτά οργανώθηκαν από τις επαγγελματικές συντεχνίες, ενώ τα πρώτα δημοτικά ή λαϊκά σχολεία εμφανίστηκαν τον 12^ο και 13^ο αιώνα. Η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε την ανάγκη για έναν εγγράμματο πληθυσμό και σε συνδυασμό με την επικράτηση των τοπικών γλωσσών, σε βάρος της λατινικής, οδήγησε στην δημιουργία των σχολείων της καθομιλουμένης στην Βόρεια Ευρώπη του 14^{ου} και

Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην Ευρώπη
κατά την μεσαιωνική περίοδο (10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).

15^{ου} αιώνα, ενώ υπήρχαν και σχολεία ωδικής, σχολεία στις αυλές των ηγεμόνων για τα παιδιά των ευγενών και σχολεία στους πύργους των ιπποτών.(Συριάτου,2001:46-47).

Η ύπαρξη σχολείου στην πόλη, στην αρχή του 14^{ου} αιώνα, ήταν κάτι συνηθισμένο και οι σπουδαστές φοιτούσαν κατά χιλιάδες σε αυτά. «Λειτουργούν με τις ευλογίες ποικίλων προστατών, συγκέντρωναν πολύ διαφορετικούς τύπους σπουδαστών

και το είδος των ικανοτήτων που καλλιεργούσαν διέφερε τόσο μεταξύ των σχολείων του ίδιου επιπέδου, όσο και μεταξύ των σχολείων διαφορετικών βαθμίδων».(Power,2001:222). Ενώ το έτος 1000 λίγοι ήταν οι κοσμικοί που ήταν εγγράμματοι, τον 14^ο αιώνα για να ξεπεράσει κάποιος το επίπεδο του χειρώνακτα έπρεπε να γνωρίζει ανάγνωση.(Nicholas,2009:49).

Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην Ευρώπη
κατά την μεσαιωνική περίοδο (10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΕΝΟΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΟΣ ΓΝΩΣΗΣ

Στα σχολεία αυτά εφαρμόζονταν οι απόψεις του Ιερώνυμου (347 – 420) και του Αυγουστίνου (354 – 430) και ως εκ τούτου η εκκλησία αισθάνονταν αρκετά ισχυρή ώστε να μην ασκεί έλεγχο για το περιεχόμενο των σπουδών. Από τον 11^ο αιώνα οι λόγιοι της εποχής ασχολήθηκαν με την ίδια την γνώση και σε συνδυασμό με την εμφάνιση των μεταφράσεων των κλασικών κειμένων από τους Άραβες, πρόσθεσαν στις γνώσεις τους μεγάλο τμήμα της αρχαίας γραμματείας, ιδιαίτερα τα κείμενα του Αριστοτέλη (384 – 322), βρίσκοντας τρόπους εφαρμογής της. Έτσι έθεσαν τα θεμέλια μιας εκπαιδευτικής και πνευματικής προόδου. Η εκπαίδευσή περιλάμβανε κείμενα της νομικής, της ιατρικής, της φιλοσοφίας και της θεολογίας. (Power, 2001: 204-205).

Πέτρος Αβελάρδος

Η συλλογή και μελέτη περισσότερων κλασικών κειμένων άρχισε να φθίνει στις αρχές του 12^{ου} αιώνα και το ενδιαφέρον στράφηκε στην ενσωμάτωση των γνώσεων αυτών στην χριστιανική πίστη. Η επίδραση του Αβελάρδου (1079 – 1142) και η συμβολή του στην εφαρμογή της Λογικής ήταν σημαντική και κατέδειξε ότι η Λογική είναι απαραίτητη για να αποκαλυφθεί το τι εννοούσε ο συγγραφέας. (Power, 2001: 212-213). Η διαλεκτική του Αβελάρδου ήταν επαναστατική, διότι έδειξε ότι η θεολογική Λογική ήταν ένα «απαραίτητο εργαλείο» για την ανεύρεση της Αλήθειας και η χρήση της μπορούσε να εφαρμοστεί και σε άλλα πεδία του επιστητού. (Power, 2001: 214).

Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην Ευρώπη
κατά την μεσαιωνική περίοδο (10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).

Ταυτόχρονα ο Σχολαστικισμός γίνεται η μέθοδος έρευνας και επηρεάζει κάθε γνωστικό περιεχόμενο του σχολικού προγράμματος.(Power,2001:215). Το περιεχόμενο της διδασκαλίας έχει δύο βασικούς άξονες την χριστιανική θεολογία και την κληρονομιά της αρχαίας γραμματείας όπως την έχουν σχολιάσει και ερμηνεύσει οι Πατέρες της Εκκλησίας, οι Άραβες και οι σχολιαστές λόγιοι της εποχής. (Συριάτου,2001:55).

Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην Ευρώπη
κατά την μεσαιωνική περίοδο (10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΕΔΡΑΙΩΣΗΣ ΤΟΥ

Η λειτουργία των σχολείων αυτών συνέβαλε στην εμφάνιση του Πανεπιστημίου στα μέσα του 12^{ου} αιώνα.(Power,2001:228). Ως ξεχωριστό πνευματικό κέντρο, διακριτό από τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές δομές, απέκτησε τα αρχικά χαρακτηριστικά του την περίοδο ανάμεσα στον θάνατο του Αβελάρδου και την γέννηση του Θωμά του Ακινάτη (1225 – 1274). Πέντε τουλάχιστον πανεπιστήμια εμφανίζονται τον 12^ο αιώνα.(Ασημακόπουλος, Τσιαντούλας,2008:102).

Σύμφωνα με μια άποψη ο Αβελάρδος με τους 3000 - 5000 φοιτητές του είναι ο πραγματικός ιδρυτής του Πανεπιστημίου του Παρισιού αν και δεν είχε τότε την σωματειακή οργάνωση που το χαρακτηρίζει στην συνέχεια. Τα Πανεπιστήμια μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με την διαδικασία θεσμοθέτησής τους σε *σχολεία χωρίς γραπτή ιδρυτική πράξη*, σε αυτά με *παπική απόφαση ίδρυσής τους* και σε αυτά με *αυτοκρατορική ή βασιλική σχετική απόφαση*.(Ασημακόπουλος,Τσιαντούλας,2008:104).

Στα ιδρύματα αυτά δεν καλλιεργούνταν μόνο η γνώση αλλά και ένα νέο δημόσιο ήθος. Διέφεραν μεταξύ τους τόσο στην διοίκησή τους – στην Μπολόνια διοικούσαν οι φοιτητές, ενώ στο Παρίσι οι καθηγητές – όσο και στην εκπαίδευση που παρείχαν.(Συριάτου,2001:51). Έχει όμως διατυπωθεί ένα σύνολο γενικών αξιών που διαπερνά την λειτουργία των Πανεπιστημίων. Αυτές είναι οι ακόλουθες:

Θωμάς Ακινάτης

Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην Ευρώπη
κατά την μεσαιωνική περίοδο (10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).

- Ο κόσμος δημιουργήθηκε από ένα Θεό με τρόπο ορθολογικό και κατανοητό από τον άνθρωπο.
- Η χριστιανική αντίληψη του αμαρτωλού μετρίοφρονα ανθρώπου αντανακλά στην εικόνα του πανεπιστημιακού λόγιου.
- Η αντίληψη ότι ο άνθρωπος ως μικρόκοσμος αντανακλά τον μακρόκοσμο που δημιούργησε ο θεός δίνοντας ελευθερία στην έρευνα.
- Η αντίληψη της δημόσιας δραστηριότητας των Πανεπιστημίων λόγω της υποχρεωτικής παραδοχής των αποδειγμένων προτάσεων και την υπαγωγή των ισχυρισμών των λογίων σε κανόνες επικύρωσης.
- Η θεϊκή προέλευση της Αλήθειας απαγορεύσει την εκχρηματισμό των πανεπιστημιακών εργασιών.
- Η επιστημονική γνώση είναι συσσωρευτική και προοδευτική
- Οι κοινοτικές τάσεις των λογίων ενισχύουν τον θεσμικό χαρακτήρα του Πανεπιστημίου.

(Ασημακόπουλος, Τσιαντούλας, 2008:105). Ειδικά προνόμια εξασφάλιζαν στα Πανεπιστήμια την ανεξαρτησία και την αυτονομία. Ο πρώτος που έδωσε προνόμια στα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας ήταν ο Φρειδερίκο Βαρβαρόσα (1122 – 1190) το 1155. Αυτά αφορούσαν στο δικαίωμα της ελεύθερης μετακίνησης από και προς τον τόπο σπουδών και την εγγυημένη ασφάλειά των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητάς τους. (Συριάτου, 2001:52). Επίσης ήταν απαλλαγμένοι από την καταβολή φόρων και δασμών στον τόπο σπουδών. (Συριάτου, 2001:53).

Φίλιππος Β' Αύγουστος

Ο βασιλιάς της Γαλλίας Φίλιππος Β' Αύγουστος (1165 – 1223) εγγυήθηκε την εξαίρεση των φοιτητών και των καθηγητών από την δικαιοδοσία των κοινών δικαστηρίων και την υπαγωγή τους στα αντίστοιχα εκκλησιαστικά, εξασφαλίζοντας ειδική μεταχείριση στο θέμα των ποινών αν και δεν ήταν κληρικοί ή ευγενείς. Αργότερα το προνόμιο αυτό επεκτάθηκε και στα μέλη των οικογενειών τους. (Συριάτου, 2001:53).

Αν οι αρχές της πόλης αποφάσιζαν να περιορίσουν τα προνόμια του Πανεπιστημίου, τα μέλη του είχαν το δικαίωμα της απεργίας και συχνή απειλή ήταν η μεταφορά της έδρα του κάπου αλλού, γεγονός που ζημίωνε την οικονομική

Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην Ευρώπη
κατά την μεσαιωνική περίοδο (10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).

ζωή της πόλης, μιας και το Πανεπιστήμιο ήταν πηγή εσόδων και κύρους για αυτή. (Συριάτου,2001:53). Μια απεργία στο Παρίσι το 1229 πραγματοποιήθηκε με αίτημα την ίδρυση του ομώνυμου Πανεπιστημίου. (Renaut,2002:94).

Προνόμιο των πανεπιστημίων ήταν η ισχύ του διπλώματος που αυτά εξέδιδαν με την ολοκλήρωση των σπουδών. Αναγνωρίζονταν σε όλη την Ευρώπη και ο κάτοχός του είχε την ιδιότητα του καθηγητή και την άδεια να διδάξει σε κάποιο Πανεπιστημιακό ίδρυμα. (Συριάτου,2001:53). Οι καθηγητές ήταν μια ελιτίστικη ομάδα μισθωτών εργαζόμενων που σχετιζόνταν με την εκκλησιαστική τάξη. (Ασημακόπουλος, Τσιαντούλας, 2008:102).

Είχαν γόητρο και συχνά καλούνταν ως ειδικοί σε ζητήματα εκκλησιαστικής ή κοσμικής εξουσίας. (Συριάτου,2001:53).

Σημαντική ήταν η συμβολή του πανεπιστημίου στην αλλαγή της επικρατούσας κοινωνικής αντίληψης με την κατάργηση των εθνικών και κοινωνικών φραγμών στην απόκτηση της ιδιότητας του φοιτητή ή του καθηγητή. Έχοντας τα λατινικά ως κοινή πανεπιστημιακή γλώσσα, δίνονταν η δυνατότητα της μετακίνησης για εκπαιδευτικούς λόγους μακριά από τον τόπο καταγωγής τους στους μετέχοντες της πανεπιστημιακής κοινότητας. Με την κατάργηση των διακρίσεων, ανέπτυξαν έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής με ιδιαίτερες αξίες και αυτοσυνείδηση, δημιουργώντας μια αριστοκρατία του πνεύματος. (Συριάτου,2001:56).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εμφάνιση των Πανεπιστημίων, του «λαμπρού κοσμήματος της μεσαιωνικής εκπαίδευσης» κατά τον Power (2001:228), σημάδεψε την πνευματική πρόοδο από τον 12^ο έως τον 15^ο αιώνα στην Δυτική Ευρώπη. Συνετέλεσε στην δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος ώστε να εμπλουτιστεί η γνώση με την επεξεργασία των αρχαίων κειμένων και να επανακαθοριστεί η εκπαίδευση από την εκκλησία και την εξουσία. Κυρίως όμως για πρώτη φορά θέτουν την αναζήτηση της Αλήθειας ως σκοπό της πνευματικής δραστηριότητας.

Την ίδια στιγμή λόγω αυτών εμφανίστηκε μια νέα κοινωνική ομάδα, οι διανοούμενοι, η οποία γίνεται δεκτή από την εξουσία, κοσμική και εκκλησιαστική, ως ειδική. Σε αντάλλαγμα τους παρέχονται προνόμια τα οποία δίνουν την δυνατότητα στην κοινότητά τους, να δημιουργήσουν συνθήκες αυτονομίας, αυτοδιοίκησης και ελεύθερης διακίνησης ιδεών, προετοιμάζοντας την επόμενη ιστορική περίοδο, την Αναγέννηση.

Οι ιστορικοί όροι εδραίωσης των πανεπιστημίων στην Ευρώπη
κατά την μεσαιωνική περίοδο (10^{ος} – 14^{ος} αιώνας).

Βιβλιογραφία

- ◆ Ασημακόπουλος, Μ Τσιαντούλας Α. 2008, *Η Ιστορία και η Θεωρία των Επιστημών κατά τον Μεσαίωνα*, ΕΑΠ, Πάτρα
- ◆ Συριάτου Α. 2001 *Ίστορία και Εκπαίδευση στην Ευρώπη από τον 6^ο ως τον 20ο Αιώνα*, στο *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, ΕΑΠ, Πάτρα
- ◆ Nicholas D. 2009 *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου*, ΜΙΕΤ, Αθήνα
- ◆ Power E. 2001 *Ή Κληρονομιά της Μάθησης – Ιστορία της Δυτικής Εκπαίδευσης (κεφ. 6-8)* στο *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, μετφ. Π. Μαρκέτου, ΕΑΠ, Πάτρα
- ◆ Renault A. 2002, *Οι Επαναστάσεις του Πανεπιστημίου*, μετφ. Γ. Σταμέλος, Κ. Καρανατσης, Guttenberg, Αθήνα.